

DE UITDAGING VAN DE MONDIALISERING

Samir Amin

Vanaf de tweede helft van de jaren tachtig begon een nieuwe periode in de geschiedenis door de ineenstorting van de Oosteuropese, "socialistisch" genoemde, systemen en door de drang naar nationale onafhankelijkheid van de landen in het Zuiden waarmee het "tijdperk van Bandoeng" (1955-1975) werd afgesloten. Het centrale kenmerk van de nieuwe periode is al zichtbaar: het gaat om een poging om de eenheid van de wereld te reconstrueren op basis van de (kapitalistische) "markt".

Tegenover deze verdiepte mondialisering moet men drie opties in overweging nemen die theoretisch mogelijk zijn:

- a. de uitdaging van de kapitalistische mondialisering aanvaarden en de nationale positie pogen te verbeteren door het spel van de internationale rivaliteiten mee te spelen;
- b. maatregelen treffen om het mondiale systeem te beïnvloeden ten gunste van een "betere" (en zelfs "rechtvaardige") gemondialiseerde ontwikkeling;
- c. afstand nemen van het mondiale systeem in kwestie ("ontkoppeling" of "deconnectie").

Mijn stelling is, dat de eerste twee opties gebaseerd zijn op illusies (die behandeld zullen worden in de eerste drie thesissen van deze bijdrage), en dat deconnectie de enige onvermijdelijke strategie is (vierde thesis).

I. EERSTE THESIS: DE KAPITALISTISCHE EXPANSIE IS VAN NATURE UIT POLARISEREND OP WERELDSCHAAL.

1.1. Het historisch materialisme heeft een correct - en ik zou zelfs zeggen definitief - antwoord gegeven op één vraag en heeft er twee onbeantwoord gelaten.

Marx heeft de specificiteit van de kapitalistische produktiewijze toegelicht. Het historisch materialisme heeft echter twee vragen open gelaten. De eerste, die betrekking heeft op de vroegere produktiewijzen, maakt geen deel uit van deze discussie. De tweede heeft betrekking op het kapitalisme als wereldsysteem.

Ik wil over deze thema's enkele stellingen formuleren:

Eerste stelling: de kapitalistische produktiewijze betekent een breuk met de systemen die eraan voorafgegaan zijn, meer bepaald in de zin dat de wet van de waarde hier niet alleen het "economisch leven" domineert maar het hele sociaal systeem van de moderne wereld, dat wil zeggen dat ze de inhoud van de ideologie bepaalt die eigen is aan dit nieuwe systeem ("economisme" of, beter gezegd, "de economistische vervreemding"), omdat ze de nieuwe en specifieke verhoudingen dicteert tussen de economische basis van het systeem en zijn politieke en economische bovenbouw (de "overheersing van het economische", "politiek is economie in gecompliceerde vorm", of ook nog "de rijkdom voert het bevel over de macht" terwijl tot dan toe "de macht het bevel voerde over de rijkdom"). Dit systeem is in zekere opzichten superieur, niet alleen omdat het een massale ontwikkeling van de produktiekrachten mogelijk heeft gemaakt, maar ook door andere aspecten die een uitwerking hebben op het politieke en ideologische vlak (het moderne concept van de democratie).

Maar de exponentiële groei die het systeem eigen is, het onvermijdelijke en fatale gevolg van de onderwerping van het hele sociale systeem aan de accumulatie van het kapitaal, is een kanker die onvermijdelijk de dood voor gevolg heeft. De geniale intuïtie van Marx zit juist hierin, dat hij begrepen heeft dat om die reden het kapitalisme veroordeeld is om vervangen te worden door een kwalitatief nieuw systeem dat de ontwikkeling van de produktieve krachten ondergeschikt maakt aan een sociale logica en niet langer aan de mechanische logica alleen van de vervreemde economie. Dit systeem is dus evenmin eeuwig als de systemen die eraan vooraf zijn gegaan.

Tweede stelling: het kapitalistisch systeem is mondiaal in de zin dat alle delen die geïntegreerd zijn in het systeem daarvan deel uitmaken door middel van hun deelname aan een mondiale werkverdeling die betrekking heeft op de produkten die essentieel zijn voor de massaconsumptie of haar produktie, parallel met een commercialiseringsgraad van de produktie die veel groter is dan dat vroeger ooit het geval is geweest. Het is een mondiaal economisch systeem beheerst door wat ik zal noemen "de wet van de gemonialiseerde waarde".

Derde stelling: de wet van de gemonialiseerde waarde, basis van het systeem, is de oorzaak van de polarisatie op wereldschaal (het contrast centrum/periferieën). Als wereldsysteem kan het kapitalisme niet herleid worden tot de kapitalistische produktiewijze. Want de kapitalistische produktiewijze veronderstelt een geïntegreerde driedimensionele markt (markt van de waren, van het kapitaal en van het werk) die de basis vormt van zijn wijze van functioneren.

Welnu, deze integratie, die tot stand werd gebracht in het kader van de geschiedenis van de vorming van de burgerlijke nationale staten van het centrum, heeft zich nooit uitgestrekt tot het mondiale kapitalisme. De wereldmarkt is uitsluitend bidimensioneel in haar expansie en integreert geleidelijk de uitwisseling van produkten en de circulatie van kapitaal met uitsluiting van het werk waarvan de markt uitgesloten blijft.

Dit feit op zichzelf volstaat om een onvermijdelijke polarisatie te veroorzaken waarvan het cumulatieve mechanisme zonder moeite kan worden aangetoond, hetzij door middel van de Marxistische analyse (men kan dan spreken van de wet van de gemonialiseerde kapitalistische waarde, als complement bij de fundamentele analyse van de wet van de kapitalistische waarde), hetzij zelfs door middel van de analyse van de conventionele neoklassieke economische theorie. Deze stelling bevindt zich op een hoog abstractie-niveau, evenzeer als de stellingen betreffende de wet van de waarde in het algemeen, de markt in elk van zijn dimensies, de fundamentele sociale klassen die overeenstemmen met de logica van de produktiewijze enz. Mijn stelling definieert op abstracte wijze het wereldkapitalisme, zoals de stellingen betreffende de wet van de waarde de kapitalistische produktiewijzen definiëren.

De polarisatie in zijn moderne vorm treedt op in de negentiende eeuw met de opdeling van de wereld in geïndustrialiseerde landen en landen die zich

---

niet aan het industrialiseren zijn. Dit in aanmerking genomen is dit contrast niet de eeuwige en definitieve vorm van de kapitalistische polarisatie. Het is een overheersende factor tussen 1800 en 194, hij vervaagt geleidelijk na de Tweede Wereldoorlog met de industrialisering van de landen van de periferie, terwijl het criterium van de polarisatie zich verplaatst naar andere terreinen.

1.2. De socialistische kritiek op het kapitalisme concentreert zich in hoofdzaak op de wijze waarop het kapitaal de arbeid exploiteert.

Dat is volgens mij een essentiële, fundamentele en onvermijdelijke kritiek. Toch is de socialistische kritiek - het historisch Marxisme inbegrepen - relatief weinig uitgewerkt met betrekking tot een andere dimensie van het kapitalisme, namelijk zijn ontplooiing als wereldsysteem.

Daardoor wordt de polarisatie op wereldschaal als gevolg van de expansie van het kapitaal systematisch onderschat in zijn beslissende gevolgen op het vlak van het bewustzijn en van de omschrijving van de doelstellingen en van de anti-systeem krachten die werkzaam zijn in het kader van het reëel bestaande kapitalisme.

Volgens Marx heeft de accumulatie van kapitaal twee complementaire effecten: aan de ene kant de versterking van de sociale macht van het actieve leger (de georganiseerde industriële arbeidersklasse), aan de andere kant de verpaupering van het passieve reserveleger (werklozen, gemarginaliseerden, arbeiders in de productiesectoren met pre-kapitalistisch karakter, met zwakke produktiviteit enz. ...) (1). Maar omdat het historisch Marxisme de belangrijkheid van de mondiale polarisering niet had gezien (dat wil zeggen de localisering van het actieve leger en het passieve op geografische plaatsen die politiek gescheiden zijn - het centrum en de periferie) veronderstelde dat het onafgebroken heen en weer pendelen van de geproletariseerde individuen tussen die twee legers de eenheid van het antikapitalistische front zou verzekeren en tot een snel succes zou leiden van zijn globale actie. De polarisatie verklaart hoe uit deze verbroken eenheid twee contrasterende strategieën zich hebben ontwikkeld: de sociaal-democratische strategie bij de arbeidersklasse van de centra, en de strategie van de Leninistische (en daarna Maoïstische) revolutie bij de volkeren van de periferie (dat wil zeggen van het passieve leger op wereldschaal).

1.3. Het ontstaan van het concept van de kapitalistische polarisatie op wereldschaal heeft zijn eigen geschiedenis.

Aanvankelijk had de analyse uiteraard de nadruk gelegd op het contrast industrie/afwezigheid van industrie, aangezien de polarisatie in dit contrast haar uitdrukking vond. Industrialisatie werd dus als het middel beschouwd voor de "ontwikkeling", waarvan de historische doelstelling verondersteld werd te zijn de afschaffing van de polarisatie (de "onderontwikkeling"). In direct verband met dit contrast richtte de analyse zich op de ongelijke ruil. Maar de ongelijke ruil - die betrekking heeft op de produkten waarin de arbeid gekristalliseerd is waarvoor het loon ongelijker is dan het verschil in produktiviteit zou laten veronderstellen - is slechts de top van de ijsberg. Buiten elke ruil om zijn er vier polarisatie-mechanismen aan het werk: 1. de kapitaalvlucht van de periferie naar het centrum; 2. de selectieve migratie van de arbeiders in dezelfde richting (zelfs als de migratie, door de aard zelf van haar selectief karakter, het ontstaan uitsluit van een wereldmarkt van de arbeid); 3. de controle die de centra uitoefenen op de toegang tot de grondstoffen van de hele wereld; 4. de diverse monopolie-posities die ingenomen worden door de centrale maatschappijen in de arbeidsverdeling op wereldschaal. (2)

De industrialisatie van de periferie maakt geen einde aan de kapitalistische polarisatie, maar verplaatst het zwaartepunt van de krachten die haar voortbrengen naar het domein van de controle over de technologieën, de internationale financiën, de media (en door de media de politieke controle), de bewapening (het monopolie op de middelen tot volkerenmoord) of het discours over het milieu. De industrialisatie van de periferie kan in dit kader een soort modern systeem van *putting out* worden, gecontroleerd door de financiële en technologische centra. *De Nieuwe Industrielanden van het Zuiden (en het Oosten?) vormen al de kern van de periferie van morgen.*

En toch, zegt men, wordt de Derde Wereld alsmarginaler in het wereldsysteem, hetzij als leverancier van grondstoffen, hetzij als markt voor de uitvoer vanuit de centra en de plaatsing van kapitalen. Ongetwijfeld heeft de evolutie van de technologie enerzijds en de belangrijkheid van minerale grondstoffen van het Noordamerikaanse en het Australische continent anderzijds voorlopig de belangrijkheid van de toevoer uit de landen van de Derde Wereld verminderd. Daaruit valt echter niet af te leiden dat die voortaan marginaal zal zijn.

Die gedachte, die nu in de mode is, is vals. Om te beginnen omdat de relatieve vermindering van de bijdrage van de Derde Wereld te wijten is aan de conjuncturele depressie die we sinds 1970 meemaken, maar opnieuw een

beslissende plaats zal innemen als een nieuwe expansie van lange duur zich voordoet. En indien er - dank zij de gigantische strategische voorraden van grondstoffen die de VS hebben aangelegd - geen gevaar van ernstige schaarste ontstaat door een gelocaliseerd conflict, is het lang niet zeker dat deze situatie in stand kan gehouden worden bij een sterke nieuwe expansie. Het is zeer waarschijnlijk dat de strijd om grondstoffen dan opnieuw in alle hevigheid zal losbarsten. Niet alleen omdat de exponentiële kanker van de Westerse verkwisting de grondstoffenvoorraden dreigt uit te putten, maar ook door de verdere ontwikkeling van de nieuwe industriële ontwikkeling in de landen van de periferie. De conflicten om de toegang tot de grondstoffen behoren dus niet tot het verleden. De Golfoorlog bewijst trouwens dat de controle over de natuurlijke hulpbronnen van de planeet een blijvende en belangrijke zorg is van de Westerse naties.

Indien men nog altijd in het meervoud over de "periferieën" spreekt, dan is dat, zoals ik al gesteld heb, omdat ze alleen in negatieve termen omschreven kunnen worden: de regio's van het wereldsysteem die er niet in geslaagd zijn centra te vormen. De diversiteit van de functies die ze vervullen in het wereldsysteem is dus de regel, niet de uitzondering. Het concept van de polarisatie betekent dat de centra dit systeem in zijn geheel hebben gevestigd waarin de moderniteit van de periferieën een ondergeschikte rol blijft spelen. Deze expansie op wereldschaal is bovendien niet alleen synoniem van een gehiërarchiseerde ontwikkeling van die delen die niet langer een functie hebben in de logica van het wereldsysteem. Periferisering en destructie gaan dan samen en leggen getuigenis af van de permanente verschillen binnen de periferieën, verschillen die voortdurend evolueren.

De historische vergelijkende analyse van de "ontwikkeling" toont de buitengewone stabiliteit aan van de hiërarchieën, wat betekent dat het inhalingsobjectief een mythe is. Blijkbaar is die wet evenzeer van toepassing op de landen van het reëel bestaande socialisme als op die van de kapitalistische periferie. (3) Hierbij moet ik toch laten opmerken, dat de "socialistische" landen zich met heel veel verwarring tot doel stelden én de kapitalistische landen "in te halen" én tegelijk nog iets totaal anders te doen, namelijk "het socialisme opbouwen", en dat ze daarbij hun betrekkingen met de buitenwereld ondergeschikt hadden gemaakt aan hun interne ontwikkeling. De positieve aspecten van hun verwezenlijkingen (een paternalistisch etatisme, ongetwijfeld, maar toch wel van sociale aard, dat de werkzekerheid en een minimum van sociale diensten garandeerde, in tegenstelling tot het wilde kapitalisme van de kapitalistische periferie) komen voort uit hun oorsprong (een antikapi-

talistische volkse revolutie) en uit hun deconnectie van het wereldkapitalisme; terwijl de impasses van het systeem ontstonden door de illusie van het inhalingsobjectief, dat in feite in belangrijke mate een overnemen van de criteria van het kapitalisme impliceert. Dit contrast verwijst naar wat ik hoger gezegd heb over de beperkingen van het historisch Marxisme, die hun oorsprong hebben in een onderschatten van het polariserend karakter van het wereldkapitalisme. Daaruit volgt dat, wanneer de Oosteuropese landen zich nu opnieuw vastkoppelen en naar het kapitalisme terugkeren, ze daarom niet sneller zullen opschieten in hun poging om het Westen in te halen,; ze zullen integendeel, net zoals alle periferieën, de regressieve gevolgen van het wilde kapitalisme doorstaan.

Het concept van de polarisatie is essentieel in deze preciese zin, dat het verhindert dat men de belangen van de centra zou kunnen zien los van hun situatie binnen het wereldsysteem. Ik leid daaruit de volgende stellingen af: 1. de uitbuiting van de arbeid is in de periferieën in het algemeen veel intenser dan in de centra (het verschil tussen de lonen is groter dan dat tussen de respectieve produktiviteiten). Het produkt van deze hogere uitbuitingsgraad ten voordele van het kapitaal dat het systeem in zijn geheel beheerst, wordt gedeeltelijk overgemaakt aan de centra door de ruil, versterkt door de migraties van kapitalen en renten van elke aard die het centrum zich toeëigent. Het discours waarmee de gevolgen van deze overdracht geloofchend of geminimaliseerd worden is niets anders dan een ideologische legitimatie van de immanente banden tussen het kapitalisme en de polarisatie; 2. de overdracht van waarde ten nadele van de periferieën is op zichzelf een kracht die in staat is de polarisatie te reproduceren en te versterken door het giganteske negatieve gewicht dat deze overdracht voor de periferieën betekent, zelfs al zou het soms gering kunnen lijken in kwalitatieve termen in vergelijking met de meerwaarde die tot stand wordt gebracht in de centra zelf; 3. de voordelen die de maatschappijen van het centrum genieten zijn niet uitsluitend het resultaat van een doeltreffender organisatie van het werk; ze zijn evenzeer het resultaat van de monopolies waarvan de centra profiteren in de organisatie van het werk op wereldschaal.

1.4. De polarisatie brengt sociale, politieke en culturele omstandigheden met zich mee die ondraaglijk zijn voor de overgrote meerderheid van de volkeren van de periferieën: toenemende ellende voor de meerderheid, frustraties, gefnuikte aspiraties, bloedige dictaturen opgedrongen door de logica van de ongelijke accumulatie.

Ook de herhaalde pogingen in de geschiedenis van het kapitalisme om een eenheid op wereldschaal tot stand te brengen blijft een reactionaire utopie die men nooit heeft weten te bereiken tenzij gedurende heel korte periodes, omdat ze onvermijdelijk leidt tot een verheviging van de revoltes van de meerderheid van de volkeren die er het slachtoffer van zijn. Deze utopie, die doorgaans gezien wordt als de poging van het hoofdcentrum om zijn hegemonie op te leggen, brengt ook, door de aard van de zaak, een verdubbeling van de conflicten tussen de centra met zich mee.

De eenmaking van de wereld door het kapitalisme is overigens een recent verschijnsel; in dit kader is de Britse hegemonie pas laat tot stand gekomen, nadat China en het Ottomaanse rijk "geopend" waren (vanaf 1840) en de Indische opstand van de Sepoy's was neergeslagen (1857). De industriële vooruitgang en de financiële monopolie-positie van Groot-Brittannië, die toen zeer reëel waren, gaven hun overigens geen echte hegemonie. Want deze zogenaamde wereldhegemonie wordt gedwongen zich te schikken naar het Europese evenwicht dat niet door Engeland wordt gedomineerd. De hegemonie is dus nog maar nauwelijks tot stand gebracht (vanaf 1850-1860) of ze wordt al in vraag gesteld door de opkomst van rivalen, Duitsland en de Verenigde Staten, vanaf 1880, op het industriële en het militaire vlak, ook al behoudt Londen nog een tijd lang een geprivilegieerde positie wat finances betreft. De twintig of dertig jaar van de relatief geïntegreerde kapitalistische wereldmarkt (1850-1880) wordt gevolgd door zestig jaar interimperialistische rivaliteiten (1880-1945) die zo hevig zijn dat ze twee wereldoorlogen veroorzaken; en vanaf 1917 door zestig jaar effectieve deconnectie van de USSR en daarna van China. De eenmaking van de wereld door de markt en de hegemonie is dus verre van de regel in de geschiedenis van de expansie van het wereldkapitalisme, het is de uitzondering en ze is telkens van korte duur en fragiel. De wet van het systeem is: langdurige rivaliteit en deconnectie.

Zijn de zaken intussen veranderd? Of zijn ze reëel op weg om te veranderen? Door bepaalde aspecten is de hegemonie van de Verenigde Staten na 1945 inderdaad van karakter veranderd. De Verenigde Staten beschikken, voor de eerste keer in de geschiedenis van de mensheid over de militaire interventiemiddelen (desgevallend door vernietiging en genocide) op wereldschaal. Tussen 1945 en 1990 konden zij deze macht niet uitoefenen wegens de militaire bipolariteit met de Sovjetunie als tegenwicht. Vandaag zijn de Verenigde Staten (of zijn ze aan het worden) wat niemand voor hen is geweest, behalve Hitler in zijn verbeelding: de (militaire) heersers over de wereld.... Maar voor hoelang?

Het discours over de hegemonieën is vandaag in de mode zoals te verwachten was: de hegemonie zou voor stabiliteit zorgen door het opleggen van de spelregels. (4) Het gaat hier om een ideologische legitimatie. Ik analyseer het project van "de nieuwe wereldorde" zoals die werd aangekondigd door de Golfoorlog die, niet toevallig, gevoerd werd op het moment dat de ineenstorting van de Sovjetunie begonnen was. Ik analyseer het als een nieuw Rijk van de chaos, een maximale onstabiliteit geteisterd door hevige contradicties: hernieuwde rivaliteiten tussen de centra onderling en losbarstingen in de periferieën van het Zuiden en morgen van het Oosten.

2. TWEEDE STELLING: HET NIEUWE INTERNATIONALE EVENWICHT DRAAGT IN ZICH DE VERSTERKING VAN DE POLARISERING EN NIET DE VERZWAKKING.

2.1. Het kernkapitalisme heeft zich - in de loop der eeuwen - gevormd op nationale bases, tot stand gebracht door telkens op een situatiegebonden manier configuraties, allianties en sociale contrasten te combineren. De nationale markten stonden niet buiten deze formeringen, die volgens een eigen zuiver economische rationaliteit werkten, maar waren de expressie van de sociale verhoudingen waarop de bourgeois hegemonie werd gefundeerd. Met het zich doorzetten van de mondialisering na de Tweede Wereldoorlog verbrokkelden deze structuren ten voordele van een transgressie van de nationale produktie-systemen door de delocalisatie van segmenten van het produktieproces. Het is de progressieve overgang van een internationale economie die de articulatie van nationale produktieve systemen veronderstelde naar een echte wereldeconomie, uitdrukking van een mondiaal produktie-systeem, die de doeltreffendheid van de politiek van afzonderlijke naties in vraag stelt. (5) De lokale sociale configuraties moeten meteen kaderen in een logica van mondiale sociale allianties en tegenstellingen. Dit is onmogelijk daar de mondialisering van het kapitaal zich doorzet in een wereld waarin de verhoudingen van het interstaten systeem blijft overwegen en er zelfs nog geen sprake is van een embryo van een wereldregering, weze het maar op het niveau van het politieke bewustzijn.

Onder deze voorwaarden brengen de toekomstige structuren van de mondialisering geen gegevens (op hun beurt gedetermineerd door de technologische dwangmatigheden en de economische uitdrukking ervan) tot stand die

het kader definiëren waarbinnen de competitie tussen de VS, Europa en Japan zich afspeelt. Integendeel, het is de evolutie van deze competitie die de structuren van de mondialisering zal determineren, of van zijn eventuele gedeeltelijke negatie door de constructie van regionale gehelen en of door de deconnectie van perifere regio's.

Dan komen de vragen m.b.t. de manieren waarop de mondialisering zich doorzet, vragen die ontweken worden in het dominante discours dat voorhoudt dat de transnationalisering onvermijdelijk is en zonder meer dient geaccepteerd. Men zou niet anders kunnen dan zich ernaar te schikken; een actieve aanpassing aan de vereisten door de landen zagezegd op weg naar de ontwikkeling zou ook mogelijk zijn, getuige daarvan de "successen" van Korea en enkele andere landen. Alles zou dus afhangen van de interne factoren eigen aan de verschillende landen van de Derde Wereld.

In realiteit zijn de keuzemogelijkheden de volgende: kan men sommige eisen (en welke?) van de transnationalisering verzoenen met het behoud - of het tot stand brengen - van een nationale autonomie? Of is er een dermate absolute tegenstelling tussen de beide termen dat men moet aanvaarden dat de nationale realiteit zich oplost in de mondialisering? Moet men accepteren dat de gestructureerde nationale integratie (zoals zij bestaat als historisch tot stand gebracht erfgoed) zich oplost - of afzien van de constructie ervan als men ze niet heeft geërfd - ten voordele van een economie die hoedanook mondiaal zal zijn? Of moet men (en kan men?) sommige vereisten van de transnationalisering en de doelstelling van een "nationale" constructie met elkaar verzoenen? Ik beweer dat de twee antwoorden bestaan en dat zij een verschillende en zelfs conflicterende sociale inhoud dekken.

2.2. In de competitie tussen de drie kernen van het wereldkapitalisme zijn de posities niet symmetrisch. De VS en Japan zijn niet eenvoudigweg geografische regio's van de wereldeconomie in constructie. Ze zijn en blijven nationale economieën, waarin de staat precies wordt aangewend om nationale structureringen te behouden die, in hun hoedanigheid van sterke partners, voordeel hebben bij de opbouw van een wereldeconomie. Dat zijn achterhoedegevechten, zullen de bezetenen van het liberalisme stellen. Dat valt nog te bezien; misschien gaat het om achterhoedegevechten in het perspectief van de komende twee eeuwen, maar om een voorhoedegevecht om het modelleren van de komende twintig jaar. Wie zou het beslissend belang van deze nationale keuzes kunnen ontkennen: op het niveau van de financiering onderzoek en

ontwikkeling (civiel en militair), en adequate opleidingssystemen; aan het feitelijk protectionisme op het vlak van de landbouw (door subsidies, het klopt dat ze hier "in vraag worden gesteld", maar we zullen zien...), op het vlak van de mijnbouw en oliewinning (de politiek van de strategische reserves), en zelfs op gewoon industrieel vlak; op het vlak van het beheer van het financieel systeem. Ten andere, de Verenigde Staten beschikken op dit punt over een troef die, bij gebrek aan een alternatief, op korte noch op middellange termijn ter discussie kan worden gesteld, namelijk de dollar die fungeert als de mondiale munt. De Golfoorlog heeft ook aangetoond hoe zij hun militair monopolie konden aanwenden.

Europa bevindt zich helemaal niet in een gelijkaardige situatie en het is niet gezegd dat de constructie van de EEG daarheen leidt. Europa is erfgenaam van zijn verleden, het is te zeggen van het naast elkaar staan van de nationale economieën zoals ze historisch tot stand zijn gekomen. De EEG is geen supranationale Staat en de gemeenschappelijke politieke beleidsvoeringen bereiken niet het niveau dat voor zijn constructie vereist is, zelfs niet na de volledige openstelling van de markten vanaf 1993. Er is geen gemeenschappelijke beleidsvoering - behalve op het vlak van de subsidies aan de landbouwsector (die ten andere kwetsbaar is zoals in de VS, maar ook hier zullen we zien...); de elementen van een gemeenschappelijk monetair beleid (de "slang") zijn fragiel geworden door de verschillen in de conjuncturele politieke antwoorden, en dan zwijgen we nog over de afwezigheid van een gemeenschappelijke sociale politiek. Tot nu toe en voor de zichtbare toekomst blijft de gemeenschappelijke markt wat zijn vlag aanduidt en niets meer: een markt. En integratie enkel door de eenheidsmarkt ontwikkelt meer tegenstellingen dan ze oplost. Ze riskeert dus Europa op zich breekbaarder te maken, zoals ze de enen versterkt en de anderen verzwakt; deze constructie wordt er hybride door: behoud van de nationale structureringen bij de sterken (met Duitsland op kop) gepaard gaand met een verbrokkeling ervan bij de zwakken, zonder dat er een alternatieve Europese geïntegreerde en globale structuur tot stand komt.

Dit weinig optimistisch perspectief wordt waarschijnlijker door het voortbestaan van verschillende, zelfs conflictuele, nationale spelletjes in de schoot van de EEG. Groot-Brittannië aanvaardt de mondialisering, de afbrokkeling van de nationale macht, maar niet ten voordele van een Europese constructie. Enerzijds stelt het land zich zonder meer open voor de wereld, rekenend op het geërfde voordeel dat uitgaat van de macht van zijn financieel centrum.

Anderzijds heeft het land altijd het eventueel perspectief aanvaard om geabsorbeerd te worden door de VS, waarmee het taal en cultuur deelt, waarmee opnieuw blijkt hoe belangrijk deze zijn.

Duitsland bevindt zich in een volkomen nieuwe situatie. Herenigd kan het cavalier seul spelen; stilzwijgend, dit wil zeggen zonder formeel de EEG in vraag te stellen, kan het ervoor opteren om de Europese integratie niet verder te doen groeien dan wat de structuur van de gemeenschappelijke markt impliceert. Als sterkste partner is het voor Duitsland volstrekt mogelijk om de regels van de markt te aanvaarden en tegelijk zijn sterke nationale structuur in stand te houden, terwijl die van zijn partners zou verbrokkelen. Het land kan zelfs zijn nationale structurering versterken door een expansie in de richting van Oost-Europa, dat in een ondergeschikte positie terecht komt. Tussen de Duitse en de Britse opties in blijft weinig ruimte voor een andere politiek. Frankrijk, Italië en anderen mogen wensen om de Europese politieke constructie te aktiveren om zo door hun politieke affirmatie hun economische zwakheid te compenseren. Groot-Brittannië wil het niet, Duitsland heeft er geen enkel belang bij. Kan dat discours dan meer zijn dan een vrome wens?

Europa blijft dus een "collectieve politieke dwerg", om op haar te projecteren wat over Duitsland werd gezegd voor zijn eenmaking. Geplaatst onder de bescherming van de Amerikaanse nucleaire paraplu (die nergens meer toe dient na het "einde van de ontradingscyclus" (6)), gevierendeeld tussen de nuances in de buitenlandse politiek van zijn lidstaten, heeft Europa tot nu toe alleen retorisch afstand genomen van de VS. Door zijn eigen zwakheid uitgeschakeld bij de eventuele oplossing van grote Noord-Zuid conflicten (bijvoorbeeld in het geval van Palestina), eindigt het er altijd mee dat Europa zich de facto aligneert op de beslissingen van Washington (zoals we gezien hebben in de Golfcrisis).

Vooraleer Europa een echte derde pool kan worden, zou het er zich in zijn geheel moeten van bewust worden dat het zijn aktie moet kaderen in het oude Gaullistische perspectief "van de Atlantische Oceaan tot aan de Oeral" (in feite tot Vladivostok); dit wil zeggen dat het de Sovjetunie (of Rusland) zou moeten integreren. Kort geleden schoof alleen Gorbatsjov dit perspectief naar voren onder de naam "gemeenschappelijk Europees huis", een soepel project van het "confederale" type dat aan de partners voldoende ruimte laat om het hoofd te bieden aan ojectief verschillende situaties, op een manier die transnationalisering en nationale autonomie effectief kan verzoenen.

2.3. Het fundamentele strategisch objectief van de politiek van de VS bestaat er precies in de constructie van dit "Eurazië" te verhinderen.

Sinds 1945 hebben de VS een planetair concept ontwikkeld voor hun economische, politieke en militaire wereldhegemonie. Het is de enige mogelijkheid die zijn militaire bevelsstructuur op planetaire schaal heeft uitgebouwd (in een omsingelingsbeweging van het blok USSR-China). De Sovjetunie heeft nooit een gelijkaardige ambitie gekoesterd en enkel defensieve tegenplannen ontwikkeld met antennes buiten het eigen glaxis.

Tijdens alle koude oorlogen (1948-1985) was de strategische (en militaire) politiek van de VS er dus op gericht om een eventuele verovering van West-Europa door de sovjetlegers te verhinderen. Al blijft het moeilijk aan te nemen dat de machthebbers in Noord-Amerika en in West-Europa werkelijk geloof hechtten aan een mogelijke sovjet-agressie.

Het succes zelf van de economische en sociale wederopbouw van Europa, dat opnieuw een reële concurrent werd op de wereldmarkt, had in de jaren 1960 en 1970 een zekere toenadering op gang gebracht tussen West- en Oost-Europa, de Sovjetunie inbegrepen. Een toenadering die illustreert wat we zegden, namelijk dat men niet echt beangstigd was voor het communistisch "expansionisme" officieel als een gevaar geafficheerd in de westerse media. Maar het ging wel om een toenadering die zich liet leiden door opwellingen en steeds voorzichtig bleef. Alleen de Gaulle leek overtuigd dat men verder kon gaan. De instorting vanaf 1989 van het economisch en sociaal systeem van de Sovjetunie heeft in theorie de laatste obstakels opgeruimd voor de constructie van een "Europees blok" van de Atlantische Oceaan tot Vladivostok. Het spreekt vanzelf dat bij het tot stand komen van dit blok, in welke vorm dan ook, een economisch, financieel en militair geheel zou verschijnen, bovendien begiftigd met een overvloed aan natuurlijke grondstoffen, het voortbestaan van de hegemonie van de VS ondenkbaar zou worden. Deze nachtmerrie spookt in Washington door alle geesten.

Heel doelbewust heeft Washington beslist om in de Golf oorlog te gaan voeren als een middel om dit "Europees blok" te dwarsbomen: door Europa te verzwakken (via het verzekeren voor de VS van de eenzijdige controle over de olie), door de breekbaarheid van de Europese politieke constructie zelf aan het licht te brengen (via het afficheren van de divergenties van de standpunten), door Moskou te neutraliseren (dat als gevolg van de Europese zwakheid

werd het gedwongen zich op dezelfde lijn te plaatsen als Washington, terwijl bij het alternatief van een autonome Europese opstelling de Sovjetunie waarschijnlijk haar kant zou gekozen hebben), door het uitgeputte schrikbeeld van het "communistiche gevaar" te vervangen door de "dreiging uit het Zuiden".

Op korte termijn heeft het Amerikaanse tegenoffensief de resultaten opgeleverd die Washington ervan verwachtte. Het gevaar van een Euro-Sovjet blok is vermeden en Europa zelf afficheert meer dan ooit zijn interne verdeeldheid.

2.4. Een simultaan overschouwen van de uitwisselingen tussen de polen (VS, Japan, EEG) en de uitwisselingen tussen de polen en de regio's van de Derde Wereld laat zien hoe, in het kader van een versterkte transnationalisering, de regionale kristalliseringen tot stand komen rond elk van de drie aangehaalde polen - waarvan de respectieve periferieën niettemin over erg verschillende mogelijkheden beschikken. Er is de grote Amerikaanse regio gedomineerd door de VS. Er is de grote regio van Oost- en Zuid-Oost-Azië, gedomineerd door Japan, dat het half geïndustrialiseerde Aziatische Zuid-Oosten integreert, hoewel de grenzen ervan vaag blijven. Het is immers niet zeker dat Korea beschouwd kan worden als geïntegreerd in dit geheel, en nog minder dat het steek houdt om ook China hierbij te rekenen. Ondanks al zijn zwakheden blijft India autonoom t.o.v. de Japanse pool. Wat betreft de regio die zich kristalliseert rond de EEG, die heeft een eigen kader gevormd door de vereniging van de EEG en de ACP-landen, gedeeltelijk versterkt door het rigide kader van de vrijhandelszone. Maar de Afrikaanse periferieën in kwestie bevinden zich juist in de groep van de armste landen waarvan het potentieel zwak blijft - binnen het kader van het vigerend systeem.

Het is dus wat vroeg om te spreken over regionalisering in de schoot van de transnationalisering. De periferieën blijven wijdopen staan voor de concurrentie tussen de polen in competitie op hun markt (ten andere niet alleen commercieel ook financieel). Bovendien is de competitiviteit tussen de polen ongelijk verdeeld over de verschillende produktietypes.

Met of zonder regionalisering: de volkeren van de periferie kunnen de mondialisering in geen geval accepteren. Want indien de transnationale optie in de kernlanden duidelijk is en men het alleen nog heeft over de modaliteiten, zoals we ze hierboven geschetst hebben, dan stelt zich de discussie in de

Derde Wereld en in het Oosten in erg verschillende termen. De gevolgen van de genomen opties in de verschillende domeinen zijn hier tragisch, van een heel andere graad dan in het Westen. De eenmaking van de wereld door de markt is dus fataal draagster van explosief geweld: de Derde Wereld blijft de stormzone. De objectieve situatie van de landen in het Oosten zal vanuit deze invalshoek verregaand analoog zijn aan die van de Derde Wereld.

Het Amerikaanse politieke establishment heeft perfect begrepen dat in het conflict "Noord-Zuid", Europa en Japan definitief fundamentele bondgenoten zijn geworden. In tegenstelling tot het modieuze journalistieke geschrijf heeft de Amerikaanse strategische keuze de klemtoon gelegd op het vitale belang van het behoud en de versterking van een "gunstig klimaat voor het vrij ondernemerschap" in heel de Derde Wereld; het is de vertaling van een verscherpt bewustzijn dat de Derde Wereld geenszins marginaal is. Hierdoor slagen de VS er in hun relatieve economische neergang te neutraliseren voor een tijd die langer zou kunnen duren dan men in Europa dikwijls wil geloven.

3. DERDE DEEL: DE DOMINANTE IDEOLOGIE VERVALST HET PROBLEEM VAN DE ONTWIKKELING.

3.1. De immanente polarisering in het wereldkapitalisme, die welbewust wordt vergeten door de liberale ideologie, ontleent al haar betekenis aan de stellingen van die ideologie. De integratie in het wereldsysteem schept een onoverkomelijke tegenstelling in het kader van de logica van de expansie van het kapitaal, en doemt elke poging van de periferie - waarvan de volkeren minstens driekwart van de mensheid vertegenwoordigen - om "in te halen", d.w.z. aan deze volkeren een levensstandaard te verzekeren vergelijkbaar met die van de geprivilegieerde minderheid in de kernen, tot mislukking.

De liberale ideologie zou slechts steek houden als zij de totale afschaffing van de grenzen zou durven uitroepen, d.w.z. ze openen voor de migraties van arbeiders zoals zij oproept ze te openen voor de uitwisseling en de vloed van kapitalen. Dan zou ze effectief logisch zijn met zichzelf, zoals ze de homogenisering voorstelt van de sociale omstandigheden op wereldschaal langs kapitalistische weg. Deze opening is niet aan de dagorde, eenvoudig omdat

het nationale feit het perspectief ervan in de weg staat. Of de hierbij ingeroepen redenen politiek, ideologisch of cultureel aanvaardbaar zijn of niet doet hier niets terzake. Het feit is er. De verdedigers van de liberale ideologie zullen dan zeggen dat de opening voor de vloed van kapitaal-uitwisselingen "second best" is. Dit heeft weinig zin daar de opening onder deze voorwaarden oorzaak is van de onaanvaardbare polarisering. Men kan net zo goed stellen dat de dood "second best" is na een goede gezondheid! De liberale ideologie is dus puur en simpel bedrog. Want het werkelijke "second best" moet gedefinieerd worden op basis van criteria omtrent zijn capaciteit om de polarisering terug te dringen. In deze geest wil de logica dat als de migratiegolven gecontroleerd moeten worden, dat in de zelfde mate het geval moet zijn voor de opening voor uitwisseling en toevloed van kapitalen. Daarom is de deconnectie onvermijdelijk en definieert zij een van de voorwaarden tegelijk voor een begin van het overstijgen van het kapitalisme als voor een progressieve vermindering van de polarisatie.

De stelling volgens dewelke geen enkele maatschappij kan ontsnappen aan de permanente uitdaging van de (kapitalistische) modernisering, dat ontwikkeling niets anders is dan ontwikkeling binnen dit systeem en dat daarbuiten geen autonome ontwikkeling mogelijk is, klampt zich alleen vast aan de realiteit van de feiten - d.w.z. dat de kapitalistische ontwikkeling is wat ze is, maar negeert volledig de idee van de mogelijkheid om de "wereld te veranderen". Daar het noodzakelijk is een onderscheid te maken tussen deze twee vlakken wil ik vermijden de twee concepten van kapitalistische expansie en ontwikkeling dooreen te gebruiken, ook al geberut dat vaak. Het ontwikkelingsconcept is in wezen een kritiek op het kapitalisme.

De ideologie van de ontwikkeling die de naoorlogse periode gedomineerd heeft, heeft dit onderscheid niet duidelijk gemaakt. Voor de enen - de nationale bourgeoisieën in de Derde Wereld uit de Bandoeng-periode (1955-1975) - had de ontwikkeling een "inhalen" tot doel binnen het kader van het wereldsysteem, door middel van een gepaste politiek van Staten (nationalisaties, industrialisering, enz.). Voor de anderen - de zogenaamd socialistische Staten - was die zelfde doelstelling ("inhalen", wat evidente gelijkaardigheden impliceert) vermengd met flarden van het contradictorisch objectief om een "andere maatschappij" op te bouwen.

Ten andere, de exponentiële oncontroleerbare groei op basis van de logica van de kapitalistische produktiewijze leidt tot zelfmoord, zoals de groenen herontdekt hebben. Het kapitalisme tegelijk als produktiewijze en als wereld-

stelsel is dus tegelijk suïcidair en misdadig. Het impliceert massale genocide's in de periferie die tot revolutie worden gedwongen.

3.2. Tijdens de drie decennia na de Tweede Wereldoorlog (1945-1975) heeft het kapitalistische wereldstelsel een opmerkelijke expansie gekend. Door dit feit was de dominante ideologie deze van de "ontwikkeling" waarmee de landen van het centrum de mogelijkheid bevestigd zagen van een oneindige groei zonder crises, en voor de volkeren in de periferie van de mogelijkheid om hun "onder-ontwikkeling" te overwinnen. Deze periode is voorbij. Het failliet van de "ontwikkeling", die niet in staat bleek de kloof te verkleinen, heeft de crisis van zijn ideologie met zich gebracht. In haar plaats is een reeks nieuwe initiatieven verschenen, als vervanging van politieke antwoorden die het accent legden op de democratisering van de macht, tot dan opgeofferd aan de illusie van de versnelde ontwikkeling. In deze geest wordt democratie naar voren geschoven als voorwaarde tot ontwikkeling en niet meer beschouwd als haar latere produkt.

De westerse mogelijkheden zelf hebben zich in de voorhoede van deze beweging geplaatst en in haar dienst mobiliseren zij de machtige middelen van hun media en hun mogelijkheden tot economische, financiële, politieke en zelfs militaire interventie. Gelijktijdig wordt het idee naar voren geschoven van de interdependentie (het milieuthema kadert hier natuurlijk in) op alle vlakken, zodanig dat alleen nog een "ontwikkeling op wereldschaal" voor mogelijk wordt gehouden (de nationale ontwikkeling is een mythe, zegt men); een ontwikkeling die, steunend op de politieke democratie en de markt, "anders" zou kunnen zijn (en beter) dan tot nu toe gekend in de geschiedenis van de kapitalistische expansie. Anders gezegd, de sociaal-democratie zou de oplossing kunnen worden van de problemen op wereldschaal, zoals ze dat is geweest voor de westerse landen.

Zijn deze stellingen geloofwaardig en bieden zij iets anders dan een nieuwe illusie?

Het respect voor de rechten van het menselijk wezen, de democratisering van de politiek en de samenleving, de garantie van de collectieve rechten van de verschillende gemeenschappen (religieus, linguïstiek, cultureel, enz.) zijn in en per se positieve eisen die steeds tot een onmiskenbare vooruitgang in het bewustzijn leiden. Blijft dat deze vooruitgang niet kan worden "aangebracht

van buitenaf", maar verworven moet worden door de volkeren in kwestie. Ik zou zelfs zeggen dat bij deze strijd de volkeren van de periferie zich geplaatst zien tegenover de objectieven van de westerse mogendheden die uitsluitend bekommerd zijn om het behoud van de status quo waarbij ze zelf gebaat zijn. Het postulaat dat de dubbelidentiteit kapitalisme-democratie en andersom bevestigt en dat het onderliggende thema vormt voor de orkestraties van de interventies van het Noorden in het Zuiden, blijft bedrog. Het is integendeel zo - en dat ziet men bijzonder duidelijk in de hele periferie - dat de vooruitgang van de democratie sociale maatregelen impliceert die conflicteren met de logica van de kapitalistische expansie. Dit conflict wordt systematisch verdonkeremaand in de "campagnes" die, zo houdt men vol, gevoerd worden ten gunste van de democratie.

De westerse interventies zijn altijd onderworpen aan een duister selectie-criterium: zij mogen nooit de opening van het terrein voor de expansie van het kapitaal in vraag stellen. De democratie moet strikt "politiek" blijven, ingevuld door het manipuleerbare electorale pluralisme en niets meer. Het blijft zo dat, zelfs binnen dit beperkte kader, westerse steun voor de "democratische krachten" slechts wordt geleverd als het te bestrijden regime een "nationalistische" (anti-westerse) reputatie heeft of had, terwijl de autocratieën die zich schikken naar de orders van het Westen beschermd blijven. Verbonden met de principes van de privatisering en de markt, wordt het de democraten toegestaan dat ze zich op hun beurt transformeren tot nieuwe autocraten. Het concept zelf van de "rechten van de mens" zoals dat naar voren wordt geschoven is al geschonden: het raakt gekneld tussen de rechten van de burger tegenover dat van alle staten (men maakt subtiel een onderscheid tussen het recht om te emigreren, waarvoor men campagne voert, en het recht om te immigreren, waarover men weigert te discussiëren), het gaat om strikt politieke rechten met uitsluiting van de sociale rechten (recht op arbeid, op onderwijs, op gezondheidszorg, enz.). De rechten van de volkeren (en van de "minderheden") worden zelf onderworpen aan de regel van de dubbele bodem: de rechten van de Koerden, van de Slovenen of van de Balten zullen worden erkend als ze in het kraam van de westerse expansie passen, de rechten van de Palestijnen worden ontkend omdat ze deze kunnen hinderen. Het discours omtrent het milieu is eveneens het voorwerp van dezelfde manipulaties. Wedden dat het wordt gebruikt als supplementair middel om bij de naïeve publieke opinie in het Westen het verbod op een "gevaarlijke ontwikkeling" in de Derde Wereld te legitimeren, en voor weinig meer ...

Men zou eindeloos voorbeelden kunnen blijven opsommen die aantonen

dat het nieuwe "humanistische en universele" discours van de westerse mogendheden ongeloofwaardig is. Sinds vijf eeuwen heeft ronduit geen enkele westerse interventie in Azië, Afrika of Amerika de belangen gediend van de volkeren in die regio's. Niets wijst er op dat die logica van het systeem bezig zou zijn zich te wijzigen. Een werkelijke "gemonialiseerde ontwikkeling" die voordelig is vanuit het gezichtspunt van de volkeren van de periferie wordt pas mogelijk als het Westen zelf geëvolueerd zal zijn op een manier die veel radicaler is dan de beste van zijn sociaal-democratische regimes hebben toegestaan. In afwachting is de enig mogelijke progressieve interventie van de kant van het Westen die van de non-interventie in de zaken van de Derde Wereld. De democratische krachten in het Westen moeten zich hiervan bewust worden en ze moeten hun strijd op dat terrein leggen. De pogingen tot hervorming van de internationale orde hebben tot nu toe geen enkele positieve weerklank gevonden bij de dominante machten in de centra van het wereldkapitalisme, of het nu gaat over de "Nieuwe Internationale Economische Orde", voorgesteld door de heersende klassen van de Derde Wereld in 1975 (waarvan ik toen gezegd heb dat het ging over een - illusoire - poging om de regels vast te stellen van een interdependante niet polariserende ontwikkeling), dan wel over zuiver retorische discours (zoals dat van het Rapport Brandt - 1982).

4. VIERDE STELLING: EEN DECONNECTIE-STRATEGIE DIE HET CONCEPT VAN EEN POLYCENTRISCHE WERELD IMPLICEERT IS ONVERMIJDELIJK.

4.1. Wanneer men de belangen van de volkeren beoogt, is de eenmaking van het wereldsysteem op basis van de markt niet wenselijk. Zij is zelfs niet de beste uitweg voor de aan gang zijnde evoluties, zo scherp stellen zich de conflicten die zich in haar kielzog zullen voordoen.

De enige zinnige strategie voor de progressieve krachten op wereldschaal en op basis waarvan een internationalisme van de volkeren van de drie regio's (West, Oost, Zuid) een nieuwe adem kan vinden, kadert in het perspectief van een polycentrische wereld die een gestalte geeft aan de verschillende regio's die haar samenstellen, en die op een soepele manier mogelijk maakt dat een specifieke politiek wordt gevoerd vereist door de verscheidenheid van de

objectieve situaties. Men moet de "algemene onderlinge afhankelijkheid" en de bekommernis om de legitieme autonomie met elkaar verzoenen; men moet de logica van de eenzijdige aanpassing van de zwaksten aan het streven naar een expansie die alleen de sterksten dient, vervangen door de logica van een wederzijdse en wederkerige aanpassing. Dat is precies mijn invulling van het concept van de deconnectie: de onderwerping van de externe relaties aan de vereisten van de interne ontwikkeling; dit concept is dus exact de antithese van het concept van eenzijdige aanpassing zoals dat vandaag in de theorie en in de praktijk naar voren geschoven wordt.

4.2. De optie van de deconnectie in een onderling afhankelijke polycentrische wereld houdt belangrijke evoluties in voor alle regio's in de wereld.

Het ontwikkelde Westen is volgens mij niet uitgesloten en veroordeeld om te blijven steken in zijn structuren en attitudes. Het kapitalisme is hier verplicht geweest zichzelf te schikken naar de verworvenheden van de arbeidersklasse, waarvan de sociaaldemocratie de actieve vector geweest is. Het "historisch compromis" waarop deze conflicten gestabiliseerd zijn, is veleer beperkt op twee vlakken: 1. het was en blijft een compromis tussen arbeid en kapitaal, waarbij dit laatste als enige en in laatste instantie meester blijft over de economische beslissingen; 2. het functioneert op basis van een gepriviligeerde integratie - in zijn hoedanigheid van imperialistisch centrum - binnen het wereldsysteem. Een actieve deelname van het Westen aan een polycentrisch onderling afhankelijk wereldsysteem veronderstelt de onderdrukking van zijn gepriviligeerde imperialistische posities, zoniet zal de constructie van deze wereld gebeuren tegen en niet met het westen.

Terzelfdertijd blijft het een open vraag of de arbeidende klassen van de ontwikkelde centra er naar zullen streven het sociaal-democratisch historisch compromis te overstijgen om het te vervangen door een "hegemonie van de gesalarieerde wereld" (7). Dit impliceert precies andere fundamentele inzake economische beslissingen dan de regel van de winst van het kapitaal. Er zijn voorstellen gedaan in deze richting (bijvoorbeeld de de maximalisering van de verhouding tussen de toegevoegde waarde en het geïnvesteerd kapitaal) (8) die effectief een begin zou maken met de beheersing van de ontwikkeling, en die onmogelijk is op de manier zoals de dingen nu lopen. Ongelukkig is er het ideologisch offensief dat de restauratie van de absolute macht van de reactionaire waarden beoogt en ons verwijdt van deze optie, tenminste op korte termijn (9).

Voor wat betreft de landen van het Oosten, de vroegere zogenaamde socialistische landen, is het reeds evident dat de voortgaande kapitalistische restauratie slechts kan uitdraaien op hun periferisering en een accentuering van hun ontwikkelingsachterstand. Is het daarentegen mogelijk om vooruitgang te boeken in het tot stand brengen van een populair democratisch nationaal compromis waarvan ik de grote lijnen heb geschetst en die tevens een eigen vorm zou zijn van de hegemonie van de gesalarieerde wereld? Volgens het dominante discours zou deze mogelijkheid vooraf al veroordeeld zijn door de "historische mislukking van het socialisme". Dit eenzijdig legitimatiediscours van het kapitalisme vervult uiteraard ideologische functies, namelijk het maskeren van de periferisering die deze optie voor de betrokken samenlevingen met zich mee moet brengen en het de pas afsnijden van een linkse kritiek op de ervaringen. De deconnectie, zo stelt men in dit kader, is falikant afgelopen aangezien de regimes in die landen dat zelf zeggen. Wel te verstaan wordt de vraag naar de natuur van de sociale belangen die deze regimes vertegenwoordigen er buiten gehouden.

Op dezelfde manier is er een verbod op het kritisch onderzoek naar wat de ervaringen in kwestie inhielden en waar ze in de fout gegaan zijn (hebben ze zich gedeconnecteerd om "iets anders te doen" - "het socialisme opbouwen" - of zijn ze de gevangenen geweest van hun objectief van de "inhaaloperatie", wat hen een sociale inhoud gaf die conflicteerde met de objectieven van het socialisme?); alleen de rechtse kritiek op het zogenaamde "socialisme" wordt getolereerd.

Hierboven heb ik al gesteld dat de Amerikaanse hegemonie slechts doorbroken kan worden als Europa in zijn constructie de Sovjetunie weet te integreren. Maar deze constructie blijft uitgesloten zolang de mogendheden in West en Oost de gevangenen blijven van de eenzijdige logica van het kapitalisme. In deze geest blijft West-Europa beperkt door de logica van de EEG, terwijl in het Oosten de chaos onvermijdelijk zal zijn. Het idee dat, zo geloof ik, latent aanwezig is in de leidende kringen van de EEG, namelijk dat de West-Europeanen in dat geval in het Oosten hun Latijns-Amerika zouden hebben en op deze basis zegerijk zouden kunnen concurreren met de VS, is irrealistisch. Het idee dat de hegemonie dan "verdeeld" zou kunnen worden tussen de VS, de EEG en Japan, met de G7 als mondiaal directorium en als uitdrukking van de gedeelde verantwoordelijkheid t.a.v. de periferieën in het Zuiden en het Oosten, is dat niet minder. Deze optie kan zich alleen waarmaken door het verlengen van de hegemonie van de VS, hernieuwd door een

entente met Japan en Duitsland (het echte directorium wordt dan een G3), ten nadele van de Europese constructie zelf. Europa is veroordeeld om verder te gaan in de sociale en progressistische transformatie (in de richting van de hegemonie van de gesalarieerde wereld), in Oost en West, of het draait op niets uit.

De keuzemarge van de regio's en de landen van de Derde Wereld is nog smaller. Ofwel aanvaarden zij een "compradorisering" zoals ze is, ofwel ontwerpen zij een deconnectie-strategie, die noodzakelijk samengaat met een ontwikkeling gesteund op een interne nationale en populaire alliantie waarvan ik eveneens geprobeerd heb de contouren te schetsen. De reflectie moet hier wel te verstaan vertrekken van de linkse kritiek van de historische ervaring van de nationale bevrijding en de populistische vormen van haar radicale expressie. Ten andere, de successen van een hernieuwde deconnectie op deze bases zouden een reële druk betekenen op het Westen dat verplicht zou worden om, tenminste gedeeltelijk, "wederzijdse aanpassingen" te accepteren.

4.3. De deconnectie-optie in een onderling afhankelijke polycentrische wereld verleent opnieuw inhoud aan het universalistische socialistische objectief.

Het kapitalisme zal maar overstegen kunnen worden wanneer het vervangen wordt door een systeem dat terzelfdertijd de ontwikkeling van de productiekrachten beheerst en de erfenis van mondiale polarisering uitwist. Dit betekent dat het socialisme enkel mondiaal kan zijn en dat het idee van zijn opbouw "bij beetje" in de landen die zich opeenvolgend van het kapitaal zouden bevrijden aan de oorsprong ligt van het drama van deze tijd. Maar dit perspectief van een mondiaal socialisme blijft, uit de aard van de dingen, uitermate veraf; en het is daarom van levensbelang een helderder en precieser concept te hebben van de zeer lange "overgangperiode" die ons er van scheidt, om de lessen te trekken uit de impasses van het "reël bestaande socialisme" en de beperkingen van de nationale bevrijding. De voorstellen die ik heb gedaan - de deconnectie in een wederzijds afhankelijke polycentrische wereld, de hegemonie van de gesalarieerde wereld in de meest geavanceerde regio's, de opbouw van een sociale, democratische en populaire alliantie in de periferieën, de politieke en sociale democratisering - kaderen in deze bekommernis.

Het Socialisme I - de oude sociaal-democratie belichaamd door de Europe-

se arbeidersbeweging en het Marxisme van de 19de eeuw - is gestorven in 1914. Lenin had gelijk toen hij stelde dat zijn bondgenootschap met het imperialisme een einde heeft gemaakt aan zijn radicale en universele roeping. Het Socialisme II - het communisme van de IIIde Internationale geboren uit de erkenning van het falen van het voorgaande - is gestorven in 1989, omdat het de natuur van de overgangperiode niet heeft begrepen, en daarom heeft toegestaan dat bourgeois belangen opnieuw vorm kregen, zoals de maoïstische kritiek indertijd probeerde aan te geven. Die dood is ten andere ook gekenmerkt door een pro-imperialistisch bondgenootschap (tegen de Derde Wereld) van de leidende sovjetklasse. Niet toevallig. Maar door dit feit, door deze dood wordt het kadaver van zijn voorganger niet weer tot leven gewekt, het blijft verbonden met het kapitalistische concept van de wereld dat fataal polariserend is en dus imperialistisch in de echte zin van het woord. Laten we dus besluiten en stellen: Leve het Socialisme III dat moet worden opgebouwd op basis van een planetair concept, universeel en in staat om te breken met het bedrog van de kapitalistische ideologie.

(vert. W.Courteaux/R.Crivit)

NOTEN

Met dank aan de redactie van het tijdschrift "Contradictions" waaraan we deze bijdrge ontlene (nr. 69-70, december 1992).

(1) cfr. bijdrage van G.Arrighi in Amin e.a. "Le Grand Tumulte?", La Découverte, 1991, hfdst. 2.

(2) gfr. G.Arrighi, "The Development Illusion, a Reconceptualisation of the Semiperipheries" in William Martin (ed.), "Semi Periphery States in the World Economy", Greenwood Press, 1990.

(3) cfr. G.Arrighi, "World Income Inequalities and the Future of Socialism", Binghampton 1991 - zie vertaling in dit V.M.T.-nummer.

(4) cfr. Robert Keohane, "The Theory of Hegemonic Stability and Changes

in *International Economic Regimes 1967-1977*" in Ole Holsti (ed.), "Changes in the International System", West View Press, 1980.

(5) Cfr. Michel Beaud, *L'économie mondiale dans les années 80*, La Découverte, 1989.

(6) Cfr. Alain Joxe, *Le cycle de la dissuasion 1945-1990*, La Découverte, 1990.

(7) Cfr. Alain Lipietz, *Choisir l'audace*, La Découverte, 1989.

(8) Cfr. Paul Boccard, *Intervenir dans les gestions avec de nouveaux critères*, Editions Sociales, 1985.

(9) Cfr. Albert O. Hirschman, *Deux siècles de rhétorique réactionnaire*, Fayard, 1991.